

"שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרתיהם" לפרשת וישלח

1. בראשית ד

(ו) ויאמר מה עשית קול דמי אחיך צעקים אלי מן האדמה: (יא) ועתה ארוך אתה מן האדמה אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך מידך: (יב) כי תעבד את האדמה לא תסוף תת כחה לך נע ונד תקיחה בארץ: 2. שמו"ב י"א: (כו) וירע הדבר אשר עשה דוד בעיני ה'.

3. בראשית ל"ח: (ט) וידע אונן כי לא לו יהיה הזרע והיה אם בא אל אשת אחיו ושחת ארצה לבלתי נתן זרע לאחיו: (י) וירע בעיני ה'הוה אשר עשה וימת גם אתו:

יחס התורה למעשה שכס

4. מעשה שכס - בראשית ל"ד

(א) ונתצא דינה בת לאה אשר ילדה ליעקב לראות בבנות הארץ: (ב) וירא אתה שכם בן חמור החוי נשיא הארץ ויסקח אתה וישכב אתה וינענה: (ג) ויתדבק נפשו בדינה בת יעקב ויאהב את הנער וידבר על לב הנער: (ד) ויאמר שכם אל חמור אביו ואמר קח לי את הילדה הזאת לאשה: (ה) ויעקב שמע כי טמא את דינה בתו ובניו היו את מקנהו בשדה והחרש יעקב עד באם: (ו) ויצא חמור אבי שכם אל יעקב לדבר אתו: (ז) ובני יעקב באו מן השדה כשמעם ויתעצבו האנשים ויחר להם מאד כי נבלה עשה בישראל לשכב את בת יעקב וכן לא יעשה: (ח) וידבר חמור אתם לאמר שכם בני חשקה נפשו בבתיכם תנו נא אתה לו לאשה: (ט) והתחתנו אותנו בנותיכם תתנו לנו ואת בנותינו תקחו לכם: (י) ואתנו תשבו והארץ תהיה לפניכם שבו ויסקרוהו והאחוזי בה: (יא) ויאמר שכם אל אביה ואל אחיה אמצא חן בעיניכם ואשר תאמרו אלי אמן: (יב) הרבו עלי מאד מחר ומתן ואתנה כאשר תאמרו אלי ותנו לי את הנער לאשה: (יג) וינענו בני יעקב את שכם ואת חמור אביו במרמה וידברו אשר טמא את דינה אחתם: (יד) ויאמרו אליהם לא נוכל לעשות הדבר הזה לתת את אחותנו לאיש אשר לו ערלה כי הרפה הוא לנו: (טו) אך בזאת נאות לכם אם תהיו כמנו להמיל לכם כל זכר: (טז) ונתנו את בנותינו לכם ואת בנותיכם נסח לנו וישבנו אתכם והיינו לכם אחד: (יז) ואם לא תשמעו אלינו להמול ולקחנו את בתנו והלכנו: (יח) וייטבו דבריכם בעיני חמור ובעיני שכם בן חמור: (יט) ולא אחר הנער לעשות הדבר כי חפץ בבת יעקב והוא נכבד מכל בית אביו: (כ) ויבא חמור ושכם בנו אל שער עירם וידברו אל אנשי עירם לאמר: (כא) האנשים האלה שלמים הם אתנו וישבו בארץ ויסקרו אותה והארץ הנה רחבת ידים לפניכם את בנותם נסח לנו לנשים ואת בנותינו נתן להם: (כב) אך בזאת יאותו לנו האנשים לשבת אתנו להיות לכם אחד בהמול לנו כל זכר כאשר הם נמלים: (כג) מקנהם קנינכם וכל בהמתם הלא לנו הם אך נאותה להם וישבו אתנו: (כד) וישמעו אל חמור ואל שכם בנו כל יצאי שער עירו וימלו כל יצאי שער עירו וימלו כל יצאי שער עירו: (כה) ויהי ביום השלישי בהיותם כאבים ויסקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו ויבאו על העיר בטח ויהרגו כל זכר: (כו) ואת חמור ואת שכם בנו הרגו לפי חרב ויסקחו את דינה מבית שכם ויצאו: (כז) בני יעקב באו על החללים ויבזו העיר אשר טמאו אחותם: (כח) את צאנם ואת בקרם ואת חמריהם ואת אשר בעיר ואת אשר בשדה לקחו: (כט) ואת כל חילם ואת כל טפם ואת נשיהם שבו ויבזו ואת כל אשר בבית: (ל) ויאמר יעקב אל שמעון ואל לוי עברתם אתי להבאישני בישב הארץ בפגעני ובפרזי ואני מתי מספר ונאספו עלי והכוני ונשמדתי אני וביתי: (לא) ויאמרו הכזונה יעשה את אחותנו:

5. בראשית ל"ה ה': 'ויסעו, ויהי חתת אלוקים על הערים אשר סביבותיהם, ולא רדפו אחרי בני יעקב.'

6. בראשית מ"ט, ה-ז: שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרתיהם. בסדס אל תבא נפשי בקהלם אל תחד כבדי פי באפם הרגו איש וברצנם עקרו שור. ארוך אפם פי עז ועברתם פי קשתה אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל.

7. דברים ל"ג: (ח) וללוי אמר תמיך ואורכיך לאיש חסידך אשר נסיתו במסה תריבהו על מי מריבה: (ט) האמר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הפיר ואת בנו לא נדע כי שמרו אמרתך ובריתך ויצרו: (י) יורו משפטיך ליעקב ותורכתך לישראל ושימו קטורה באפך וקליל על מזבחתך: **"כי לא הרעו להם כלל"**

8. הרמב"ם הלכות מלכים פ"ט הי"ד

וכיצד מצווין הן על הדינין, חייבין להושיב דינין ושופטים בכל פלך ופלך לדון בשש מצות אלו, ולהזהיר את העם, וכן נח שעבר על אחת משבע מצות אלו יהרג בסיף, ומפני זה נתחייבו כל בעלי שכס הריגה, שהרי שכס גזל והם ראו וידעו ולא דונוהו, וכן נח נהרג בעד אחד ובדיין אחד בלא התראה ועל פי קרובין.

9. הרמב"ם על בראשית ל"ד י"ג

ואין דברים הללו נכונים בעיני, שאם כן היה יעקב אבינו חייב להיות קודם וזוכה במיתתם, ואם פחד מהם למה כעס על בניו וארר אפם אחר כמה זמנים, וענש אותם וחלקם והפיצם, והלא הם עז ועשו מצוה ובטחו בא-להים והצילם. אבל ענין שכס, כי בני יעקב, בעבור שהיו אנשי שכס רשעים ודמם חשוב להם כמים רצו להנקם מהם בחרב נוקמת, והרגו המלך וכל אנשי עירו כי עבדיו הם, וסורים אל משמעתו, ואין הברית אשר נמולו נחשב בעיניהם למאומה כי היה להחניף לאדונייהם, ויעקב אמר להם שכאן כי הביאוהו בסכנה שנאמר בכתובים 'ויבאישני', ושם ארר אלהים כי עשו חמס לאנשי העיר, שאמרו להם בעמדו 'וישבנו אתכם והיינו לכם אחד', והם היו בחרים בהם ובעטו בדבורם, ואולי ישונו אל ה' והרגו אותם חנם, כי לא הרעו להם כלל. וזהו שאמר 'כלי חמס מכרתיהם'.

השוואה לסיפור אמנו ותמר

11. שמואל ב' פרק י"ג – סיפור אמנו ותמר

(א) ויהי אחרי כן ולאבשלום בן דוד אחות יפה ושמה תמר ויאהבה אמנו בן דוד: (ב) ויצר לאמנו להתחלות בעבור תמר אחותו כי בתולה היא ויפלא בעיני אמנו לעשות לה מאומה: (ג) ולאמנו רע וישמו יונדב בן שמעה אחי דוד ויונדב איש חכם מאד: (ד) ויאמר לו מדוע אתה ככה דל בן המלך בבקר בבקר הלא תגיד לי ויאמר לו אמנו את תמר אחות אבשלום אחי אני אהב: (ה) ויאמר לו יחונדב שכב על משכבך והתחל ובה אביך לראותך ואמרת אליו תבוא נא תמר אחותי ותברני לחם ועשתה לעיני את הברכה למען אשר אראה ויאכלתי מידה: (ו) וישכב אמנו ויתחל ויבא המלך לראותו ויאמר אמנו אל המלך תבוא נא תמר אחתי ותללב לעיני שתי לבבות ואברה מידה: (ז) וישלח דוד אל תמר הביתה לאמר לכי נא בית אמנו אחיך ועשי לו הברכה: (ח) ותלך תמר בית אמנו אחיה והוא שכב ותקח את הבצק ותלוש {ותלש} ותללב לעיני ותבשל את הלבבות: (ט) ותקח את המשרת ותצק לפניו וימאן לאכול ויאמר אמנו הוציאו כל איש מעלי ויצאו כל איש מעליו: (י) ויאמר אמנו אל תמר הביאי הברכה החדר ואברה מידך ותקח תמר את הלבבות אשר עשתה ותבא לאמנו אחיה החזרה: (יא) ותגש אליו לאכל ויחזק בה ויאמר לה בואי שכבי עמי אחותי: (יב) ויתאמר לו אל אחי אל תענני כי לא יעשה כן בישראל אל תעשה את הנבלה הזאת: (יג) ואני אנה אולדך את חרפתי ואתה תהיה פאחד הנבלים בישראל ועתה דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך: (יד) ולא אבה לשמע בקולה ויחזק ממנה וינענה וישכב אתה: (טו) וישנאה אמנו שנאה גדולה מאד כי גדולה השנאה אשר שנאה מאהבה אשר אהבה ויאמר לה אמנו קומי לכי: (טז) ויתאמר לו אל אודת הרעה הגדולה הזאת מאחרת אשר עשית עמי לשלחני ולא אבה לשמע לה: (יז) ויקרא את נערו משרתו ויאמר שלחו נא את זאת מעלי החוצה ונעל הדלת אחריה: (יח) ועליה כתנת פסים כי בן תלבשן בנות המלך הנתולת מעילים ויצא אותה משרתו החוצה ונעל הדלת אחריה: (יט) ותקח תמר אפר על ראשה וכתנת הפסים אשר עליה קרעה ותשם ידה על ראשה ותלך הלוך וזעקה: (כ) ויאמר אליה אבשלום אחיה האמינו אחיך היה עמך

ולא היו במצב הרגוע, אלא כשמחים בנצחונם אמר עליהם יעקב **יברצונם** עקרו שור', ורמוז בזה כי אז לא היו במצב הרגוע, אלא במצב שקיטת הרגוע, והוציא זה בלשון **רצון**.

17. מלחמת יריחו

(כ"א) ויחרימו את כל אשר בעיר מאיש ועד אשה מנער ועד זקן ועד שור ושה וחמור לפי חרב.. (כ"ד) והעיר שרפו באש וכל אשר בה. (כ"ו) וישבע יהושע בעת ההיא לאמר ארור האיש לפני ה' אשר יקום ובנה את העיר הזאת את יריחו... (י"ח) ורק אתם שמרו מן החרם פן תחרימו וילקחתם מן החרם ושמתם את מנהיג ישראל לחרם ועברתם אותו

18. יהושע ז', כה-כו

מה עברתנו! יעקבך ה' ביום הזה... על כן קרא שם המקום ההוא עמק עכור עד היום הזה

19. בראשית ל"ה, א-ג : ויאמר א-להים אל יעקב קום עלה בית אל ושב שם ונעשה שם מזבח לא-ל הנראה אליך גברתך מפני עשו אחיך. ויאמר יעקב אל ביתו ואל כל אשר עמו **חסרו את אלהי הנכר אשר בתכם והטהרו והחליפו שמלתיכם.** ונקומה ונעלה בית אל ונאעשה שם מזבח לא-ל הענה אתי ביום צרתי ויהי עמדי בדרך אשר הלכתי

20. מדרש שכל טוב, בראשית ל"ה, ב

את אלהי הנכר אשר בתוככם – שלקחו משכם, שנאמר ואת כל אשר בביתי (ל"ד, כט) – זו עבודה זרה.

21. בראשית ל"ה, ד-ה

ויתנו אל יעקב את כל אלהי הנכר אשר בידם ואת הנזמים אשר באזניהם ויטמן אותם יעקב תחת האלה אשר עם שכם. וישעו ויהי חתת א-להים על הערים אשר סביבתיהם ולא רדפו אחרי בני יעקב

"שמעון ולוי אחים"

22. בראשית ל"ז, יח-יט

ויראו אותו מרחק ובטרום יקרב אליהם ויתנבלו אותו להמיתו. ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלמות הלזה בא

23. רש"י על הפסוק "שמעון ולוי אחים", מ"ט, ה

ויראמרו איש אל אחיו... ועתה לכו ונהרגהו! – מי הם? אם תאמר ראובן או יהודה, הרי לא הסכימו בהריגתו; אם תאמר בני השפחות, הרי לא היתה שנתן שלימה, שנאמר (שם ב) והוא נער את בני בלחה ואת בני זלפה וגו'; וישכר וזבולן לא היו מדברים בבני אחיהם הגדולים מהם; על כרחך **שמעון ולוי הם, שקראם אביהם אחים.**

24. רש"י : 'כי באפס הרגו איש' – אלו חמור ואנשי שכם...

יברצונם עקרו שור' – רצו לעקור את יוסף שנקרא שור, שנאמר 'בכור שורו הדר לוי (דברים ל"ג, יז).

25. בראשית רבה צט ז

התחיל קורא שמעון ולוי אחים, אחים דפחתיא [=מכשול, א"ב]. אמר להם: אחים הייתם בדינה דכתיב ויזכרו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו, ולא אחים ליוסף שמכרתם אותו.

"ולדת עליכם היום ברכה"

26. שמות ל"ב, כו-כח : (כ"ח) וינעמד משה בשער המחנה ויאמר מי להי אלי ויאספו אליו כל בני לוי. (כ"ז) ויאמר להם כה אמר ה' א-להי ישראל שימו איש חרבו על ירכו עברו ושבו משער לשער במחנה והרגו איש את אחיו ואיש את רעהו ואיש את קרבו. (כ"ח) וייעשו בני לוי כדבר משה ויפל מן העם ביום ההוא כשלושת אלפי איש (כ"ט) **מלאו ידכם היום לה' כי איש בבנו ובאחיו ולתת עליכם היום ברכה**

27. במדבר ל"ח, כ-כד

ויראמר ה' אל אהרן בארצם לא תנחל וחלק לא יהיה לך בתוכם אני חלקך ונחלתך בתוך בני ישראל... ובתוך בני ישראל לא ינחלו נחלה. כי את מעשר בני ישראל אשר רימו לה' תרומה נתתי ללויים לנחלה על כן אמרתי להם

28. יהושע י"ט, א-ט

ונצא הגורל השני לשמעון למטה בני שמעון למשפחותם ויהי נחלתם בתוך נחלת בני יהודה... מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון כי היה חלק בני יהודה רב מהם וינחלו בני שמעון בתוך נחלתם

29. דברים ל"ד, ח-יא

וללוי אמר תמיתך ואוריתך לאיש חסידך אשר נסיתו במסה תריביו על מי מריבה. האמר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר ואת בנו לא ידע כי שמרו אמרתך ובריתך יצורו... בדרך ה' חילו ופעל דניו תרצה מחץ מתנים קמיו ומשגאיו מן יקומו

ועתה אחותי החרישי אחיך הוא אל תשיתי את לבך לדבר הזה ותשב תמר ושממה בית אבשלום אחיה: (כא) והמלך דוד שמע את כל הדברים האלה ויחר לו מאד: (כב) ולא דבר אבשלום עם אמנון למרע ועד טוב כי שגא אבשלום את אמנון על דבר אשר ענה את תמר אחותו: (כג) ויהי לשנתיים ימים ויהיו גזזים לאבשלום בבעל חצור אשר עם אפרים ויקרא אבשלום לכל בני המלך: (כד) ויבא אבשלום אל המלך ויאמר הנה נא גזזים לעבדך ילך נא המלך ועבדיו עם עבדך: (כה) ויאמר המלך אל אבשלום אל בני אל נא ילך פלנו ולא נבדד עליך ויפך בו ולא אבה ללכת ויברכהו: (כו) ויאמר אבשלום ולא ילך נא אתנו אמנון אחי ויאמר לו המלך למה ילך עמך: (כז) ויפך בו אבשלום וישלח אתו את אמנון ואת כל בני המלך: (כח) ויצו אבשלום את נערו לאמר ראו נא כטוב לב אמנון ביני ואמרתיו אליכם הפו את אמנון והמתם אתו אל תיראו הלא פי אנכי צויתי אתכם חזקו והיו לבני היל: (כט) וייעשו נערי אבשלום לאמנון פאשר צוה אבשלום ויקמו כל בני המלך וירקבו איש על פרדו וינסו: (ל) ויהי המה בדרך והשמעה באה אל דוד לאמר הנה אבשלום את כל בני המלך ולא נותר מהם אחד: (לא) ויקם המלך ויקרע את בגדיו וישפב ארצה וכל עבדיו נצבים קרעי בגדים: (לב) ויען יונדב בן שמעה אחי דוד ויאמר אל יאמר אדני את כל הנערים בני המלך המיתו כי אמנון לבדו מת כי על פי אבשלום היתה שומה מיום ענתו את תמר אחותו: (לג) ועתה אל ישים אדני המלך אל לבו לאמר כל בני המלך מתו כי אם אמנון לבדו מת: (לד) ויברח אבשלום וישא הנער הצפה את עינו ויעניו} וירא והנה עם רב הלכים מדרך אחרי מצד ההר: (לה) ויאמר יונדב אל המלך הנה בני המלך באו כדרך עבדך פן יהיה: (לו) ויהי ככלתו לדבר והנה בני המלך באו וישאו קולם ויבכו וגם המלך וכל עבדיו בכו בכי גדול מאד: (לז) ואבשלום ברח ויגל אל תלמי בן עמיחור ו\עמיהוד\ מלך גשור ויתאבל על בנו כל הימים: (לח) ואבשלום ברח ויגל גשור ויהי שם שלש שנים: (לט) ותכל דוד המלך לצאת אל אבשלום כי נחם על אמנון כי מת:

12. דברים כ"ב, כח-כט

כי ימצא איש נער בתולה אשר לא ארשה ותפשה ושכב עמה ונמצאו. ונתן האיש השכב עמה לאבי הנער חמשים כסף ולו תהיה לאשה תחת אשר ענה לא יוכל שלחה כל ימיו

"ולא ידבק בידך מאומה מן החרם"

13. דברים י"ג - פרשת עיר הנידחת

(יג) כי תשמע באחת ערים אשר יהנה אלהיך נתן לך לשבת שם לאמר: (יד) יצאו אנשים בני בליעל מקרבך וידיחו את ישיבי עירם לאמר נלכה ונעבדה אלהים אחרים אשר לא ידעתם: (טו) ודרשת וחקרת ושאלת היטב והנה אמת נכון הדבר נעשתה התועבה הזאת בקרבך: (טז) הכה תכה את ישיבי העיר ההוא לפי חרב חרם אותה ואת כל אשר בה ואת בהמתה לפי חרב: (יז) ואת כל שללה תקבץ אל תוך רחבה ושרפת באש את העיר ואת כל שללה כליל ליהנה אלהיך והיתה תל עולם לא תבנה עוד: (יח) ולא ידבק בידך מאומה מן החרם למען לשוב יהנה מחרון אפו ונתן לך חממים ורחמך והרבך פאשר נשבע לאבתך: (יט) כי תשמע בקול יהנה אלהיך לשמר את כל מצותיו אשר אנכי מצוץ היום לעשות הישר בעיני יהנה אלהיך:

14. אור החיים על דברים י"ג, יח

ויתן לך רחמים ורחמך! – כוונת מאמר זה כאן, לפי שצוה על עיר הנדחת שיהרגו כל העיר לפי חרב ואפילו בהמתם, מעשה הזה יוליד טבע האכזריות בלב האדם, כמו שסיפירו לנו הישמעאלים כת הרוצחים במאמר המלך כי יש להם חשק גדול בשעה שהורגים אדם, ונכרתה מהם שורש הרחמים והיו לאכזר, והבחינה עצמה תהיה נשרשת ברצחני עיר הנדחת.

לזה אמר להם הבטחה שיתן להם ה' רחמים, הגם שהטבע יוליד בהם האכזריות, מקור הרחמים ישפיע בהם כח הרחמים מחדש לבטל כח האכזריות שנולד בהם מכח המעשה, ואומרו 'ורחמך', העיר בזה שכל זמן שהאדם הוא בגדר טבע אכזרי, כמו כן יתנהג ה' עמו, שאין ה' מרחם אלא לרחמן (שבת קנא ע"ב).

15. הנצי"ב בפירושו 'העמק דבר'

ויתן לך רחמים. דמעשה עיר הנידחת גורם שלש רעות בישראל: א' שההורג נפש נעשה אכזר בטבע. והנה יחיד הנהרג בבית דין כבר נבחר לזה שלוחי בית דין. אבל עיר שלמה בעל כורחך עלינו להרגיל כמה אנשים להרוג ולהיות אכזרים. ב' שאין לך אדם מאותה עיר שאין לו קרובים בעיר אחרת ומתגברת השנאה בישראל. ג' שנעשה קרחה ומיעוט בישראל. על זה הבטיח הכתוב **שבה שתעסוק בזה בלי שום הנאה מביזה ישוב ה' מחרון אפו.** ויתן לך רחמים – מדת הרחמים.

16. רבי אברהם בן הרמב"ם בפירושו לתורה כאן: ידוע כי בשעת ההתעוררות להתנקם תהיה חזקת הכעס בתכלית הרגוע, ואחר שהוציאה את הנקמה אל הפועל תפוג אלימותה ותשקוט, ולכן בהכרח היו שמעון ולוי בשעת כניסתם להרוג בתכלית מן חוזק הרגוע, ולכן אמר יעקב **כי באפס הרגו איש,** ואחר ההרג שקט רגועם, וכאשר נכנסו ליקח שבי ושלל ולהחריב